

Niet zien en toch geloven?

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Jesaja 26, 1-13

2^e schriftlezing: 1 Johannes 5, 1-6

3^e schriftlezing: Johannes 20, 24-31

Inleiding

Ooit moet het verhaal van de ontmoeting van Tomas met de verrezen Christus het slot van het evangelie zijn geweest. Kennelijk wordt hier op een kernprobleem in de vroege kerk een antwoord gegeven waar mensen mee verder konden. Geldt dat ook voor ons? Het is een open vraag.

Thema: Niet zien en toch geloven?

Gemeente van Christus,

kunnen wij nog zien met een 'geestelijk' oog? In een tijd waarin vooral datgene lijkt te tellen wat tastbaar is, staat het geestelijk leven onder druk. Natuurlijk, mensen kunnen mensen zich van alles verbeelden. En het heeft beslist veel opgeleverd: Het tasten, het meten, het tellen, het wegen en het observeren. Wetenschap en techniek, ze staan vandaag de dag op ongekend niveau. En toch... wat is er ook veel verloren gegaan, aan diepzinnige beleving, aan zingeving, aan geloofsvertrouwen, aan gemeenschapszin, offerbereidheid en geborgenheid. Misschien vindt u dat ik doorsla en eigenlijk ben ik het dan ook direct wel weer met u eens, er is echt veel verbeterd, zeker de afgelopen 100 jaar. Sinds de Tweede Wereldoorlog leven wij nu 70 jaar in vrede en de laatste 50 jaar in weelde. En toch... een echt vooruitgangsgeloof heb ik niet. We winnen en we verliezen tegelijkertijd, al is het heel moeilijk er de vinger op te leggen wat precies winst is en wat verlies.

Dit staat vast. Steeds minder mensen zoeken zekerheid in oude teksten. Nog minder mensen laten zich verenigen in hechte geloofsgemeenschappen rond oeroude verhalen gevormd. Wat is in de 21e eeuw de waarde van een oude profetentekst als...

Vertrouw altijd op de Heer, alleen op hem,
want de Heer is een rots sinds
mensenheugenis.¹

Het is de kern van de hymne die wij vinden in Jesaja 26. Die kern is een heilig Godsvertrouwen, een geestelijk uitgangspunt. Nu is het, denk ik, wel zo dat in oeroude tijden zo'n godswoord anders werd gehoord dan tegenwoordig. Maar vanzelfsprekend is het nooit geweest. Juist daarover gaat het in de bijbel. Zo'n

godswoord is een uitnodiging, een uitdaging, een *challenge* heet dat tegenwoordig, een provocatie zo u wilt aan de harde werkelijkheid. Het is een aanmoediging om in de voor de hand liggende dingen, actief op zoek te gaan naar het letterlijk niet voor de hand liggende, de diepere motieven die het leven op aarde de moeite waard maken. Daar is God volgens de bijbel te vinden.

Zo is ook de opstanding van Christus niet eenvoudigweg een onderwerp om over te discussiëren in termen van welles-nietes. Het is geen simpele zaak van wel of niet, van ja of nee. Als dat gebeurt staren de gesprekspartners zich blind op het lichamelijke. Dat de ervaring in dit opzicht persoonlijk aangesproken te worden wezenlijk, ja onmisbaar is, komen we op het spoor in het verhaal van de ontmoeting van Tomas en de opgestane Christus. Deze ontmoeting vormt het oorspronkelijk slot van het Johannesevangelie.² Centraal staat daar de spanning tussen de zintuiglijke waarneming en het geloof. Deze spanning wordt door Tomas immers heel nadrukkelijk benoemd.

Alleen als ik de wonden van de spijkers in
zijn handen zie en met mijn vingers kan
voelen, en als ik mijn hand in zijn zij kan
leggen, zal ik het geloven.³

Deze uitspraak heeft Tomas de bijna spreekwoordelijke toevoeging 'ongelovig' bezorgd. Maar dat is jammer. Zo doen wij niet alleen Tomas geen recht, maar we begrijpen ook niet de bedoeling van de evangelist die oorspronkelijk opzettelijk eindigde met dit verhaal. Tomas verwoordt de opvatting van de klassieke scepticus. Het lijkt mij heel belangrijk dat deze verwoording van bezwaren tegen de boodschap dat Christus leeft zo expliciet in het evangelie is opgenomen en nog wel als hoogtepunt op het slot!

De leerling Tomas is als karakter in het Johannesevangelie redelijk consistent getekend. Als Jezus op het punt staat vanwege de ziekte van Lazarus te Bethanië een gevaarlijke reis naar Judea te beginnen, zegt Tomas:

Laten ook wij maar gaan om met hem te
sterven.⁴

Als Jezus spreekt van de gastvrijheid van het hemelse huis van God de Vader, met de vele kamers en de leerlingen uitnodigt met hem mee te gaan daarheen, is het Tomas die bezwaar maakt:

Wij weten niet eens waar u naartoe gaat,
Heer, hoe zouden we dan de weg daarheen
kunnen weten?⁵

Als Jezus hem dan zelf uitnodigt 'de proef op de som te nemen' door zijn hand in de zijde van de opgestane Christus te leggen, is de echte climax in feite een weglating, want nergens staat dat Tomas het ook echt doet. Het 'Houd me niet vast' tot Maria Magdalena gesproken, vaak vertaald als 'raak me niet aan' klinkt door onder de letterlijke tekst. Tomas' reputatie als ongelovige is niet terecht, want niemand minder dan juist deze Tomas belijdt zijn geloof op ongeëvenaarde wijze. Hij is de enige in het evangelie die zegt:

Mijn Heer, mijn God!⁶

Het zijn deze woorden in het bijzonder die gelden als de bekroning van het Johannesevangelie.⁷ Maar wat zegt Tomas echt? Identificeert hij Jezus met God? Dat is er wel in gehoord. Of wijst hij de weg van Jezus aan als vindplaats voor zoekers naar God, maar dan op een veel 'lossere' wijze? Ik bedoel het zoals we zojuist probeerden te begrijpen hoe de kerntekst van Jesaja 26 gaat over Godsvertrouwen en het waarnemen van zijn aanwezigheid in onze harde wereld.

Jezus reageert in het Johannesevangelie door Tomas te wijzen op de waarde van geloven zonder directe zintuiglijke waarneming of daarop gebouwd onontkoombaar bewijs. Dat is tenminste wat ik opmaak uit:

Gelukkig zijn zij die niet zien en toch
geloven.⁸

Maar dit is dus vertrouwen. Het is duidelijk dat Tomas zelf al die weg opgaat, omdat hij wel ziet met zijn ogen, maar niet letterlijk voelt met zijn handen. Met andere woorden, hij relateert de informatie van de zintuigen ten bate van de informatie van het geloofsvertrouwen.

Welnu, dit is in de moderne wetenschap een doodzonde. Immers alle beweringen dienen om geldig te zijn proefondervindelijk bewezen te kunnen worden. Dat snap ik en zo maar iets aannemen omdat je het misschien mooi vindt of omdat het wordt aangeprezen, dat kan natuurlijk ook niet. Ik begrijp dat heel goed en wil dat ter harte nemen, ook in mijn werk als predikant. Want ook in het pastoraat is het geraten de ervaringswerkelijkheid van mensen volstrekt serieus te

nemen. Te vaak zijn allerlei zogenaamde geloofswaarheden eenzijdig op mensen gelegd en is gezegd: Houd je daar nu maar aan vast. Zonder een werkelijke verbinding met de wijze waarop mensen dingen beleven en met wát ze beleven wordt zodoende grote schade aangericht. Mensen komen immers in een schijnwereld te leven, wanneer aan hun eigen belevingswerkelijkheid geen recht wordt gedaan. Bijvoorbeeld, seismologen weten al heel lang dat het land Nepal op een heel belangrijk en actief breukvlak in de aardkorst ligt. Daar komen juist die prachtige bergen vandaan met hun sublieme schoonheid die zoveel toeristen trekt van over de hele wereld. Vroeger of later zal de aarde daar weer bewegen met alle gevolgen van dien.

Het is mijns inziens niet aan de orde God als de veroorzaker van een dergelijke ramp aan te wijzen, zoals soms wel gebeurt. Op 1 november 1755 werd de stad Lissabon getroffen door een zeer zware aardbeving. In de stad zelf alleen al kwamen meer dan 10.000 mensen om. Het was op een zondagmorgen en juist duizenden kerkgangers kwamen om het leven. Voor Filosofen van de Verlichting als Voltaire was deze ramp een duidelijke casus om te illustreren dat God niet bestaat.⁹ Maar volgens mij heeft dit soort rampen met God niet zoveel te maken, tenminste waar het gaat om de oorzaken.

Te geloven dat God het fundament van je leven kan zijn, ja dat de betekenis van ons leven oplicht in geloofsvertrouwen, kan nooit betekenen dat we blind zijn voor de gevaren van het leven in een harde werkelijkheid. Maar het gaat, ook bij geloof in de levende Christus, nooit om een mirakel waarvoor om te geloven de zintuigen en het verstand buiten werking moeten worden gesteld. Jezus zelf had gezegd: 'Wie mij gezien heeft, heeft de Vader gezien.'¹⁰ Het werkwoord 'zien' is in het Johannesevangelie verschrikkelijk belangrijk. Het komt meer voor dan in enig ander evangelie. Maar steeds lijkt de vraag te worden gesteld: *Hoe* kijk je? Louter fysiek zicht zal ook alleen materiële zaken doen oplichten. Maar God zien, dat doe je tenslotte met een geestelijk oog.

Tomas legt in het evangelie de link tussen de ervaringen van de leerlingen die apostelen worden en de ervaringen van de leden van de latere kerk. Dat waren mensen die Jezus nooit hadden aangeraakt, hem nooit met hun eigen ogen hadden gezien, net als wij. En toch verlangden ook zij te leren wat geloven is, net als wij. God wordt in een verwoest Nepal gevonden in het omzien naar elkaar, niet in de oorzaken van de ramp. God wordt gevonden in het verdriet om de doden net zo goed als in de vreugde wanneer iemand levend onder het puin vandaan gehaald wordt.

Wij staan als christenen niet verderaf van de bron dan

de eerste leerlingen. In de tijd natuurlijk wel, fysiek natuurlijk wel en letterlijk staan wij natuurlijk verder af van de tastbare Jezus van Nazareth. Sterker, die Jezus, die wandelend door Galilea trok... de rabbi die in Jeruzalem werd gekruisigd, die kunnen wij niet meer precies reconstrueren. Daar hebben wij maar een vaag idee van. Maar de idee van het Koninkrijk van God die hij verkondigde, daartoe hebben wij volgens de evangelist net zo direct toegang, als Petrus, Johannes, Maria Magdalena en Tomas. Het levende lichaam van Christus, dat observeren wij niet, dat beschouwen wij niet op afstand, daarover hebben wij niet te speculeren, daar maken wij deel van uit, daarin zijn wij betrokken met woord en daad, met huid en haar. Deze opgestane krijgt voor ons concreet gestalte in onze zoektocht naar God. Wij gaan immers samen met hem op, in wel en wee.

Op het bekende schilderij dat Caravaggio in 1603 maakte bij dit verhaal zijn de leerlingen geen eenvoudige vissers, maar geleerden geworden. Zij observeren de wonden van Christus wetenschappelijk, zoals blijkt uit de rimpels op de voorhoofden. Zoals ik

kijk naar het schilderij laat Caravaggio ons zien dat deze manier van kijken en tasten mensen niet verder helpt als het gaat om de betekenis van het geloof in God. Toch laat Christus het toe, zoals hij ieder toestaat op eigen wijze het zijn lichaam te onderzoeken, al begint het met louter nieuwsgierigheid. Wie vindt, zal ondervinden deel van dit lichaam te zijn.

Amen.

Uitzending en zegen

Wij gaan een week van gedenken en vieren in: 70 jaar vrede vrijheid en welvaart. Wat heeft het gekost? Wat is het waard? Wat doen wij ermee? Ga als gezegende mensen. U weet het: Alles van waarde is kwetsbaar, juist daarom zijn wij in staat elkaar te dragen in gedachten, in gebeden. Juist door los te laten, houden wij vast. Juist door niet te zien en toch te geloven, vertrouwen wij op God.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest,
is met jullie allemaal.

Noten

¹Jesaja 26,4.

²Cf. Marsh, J., *Saint John*, Harmondsworth 1988 (=1968), 653: Wonderlijk hoe qua compositie het Johannesevangelie duidelijk een afronding vindt in Johannes 20,31, terwijl in de gevonden handschriften op een enkele Syrische uitzondering na hoofdstuk 21 is opgenomen.

³Johannes 20,25.

⁴Johannes 11,6.

⁵Johannes 14,5.

⁶Johannes 20,28.

⁷Cf. Marsh, J., *Saint John*, Harmondsworth 1988 (=1968), 646.

⁸Johannes 20,29b.

⁹Voltaire, *Candide of het optimisme*, 1759.

¹⁰Johannes 14,9.

Figuur 1: Ongelovige Thomas (ca. 1602-1603) Caravaggio, Stiftung Schlösser und Garten, Sanssouci